

Ærø Kommune

Vitsø – Ærøs største vådområde blev skabt

Af Niels Andersen

Vitsø på det nordvestlige Ærø. Det var Fyns Amt og derefter Naturstyrelsen, der fik lavet Vitsø Nor som et vådområdeprojekt efter Vandmiljøplan II. Åge V. Jensens Naturfond købte hele arealet og derved er der sikret offentlig adgang, naturvenlig pleje og fugletårn i Ærøs bedste fuglelokalitet. Hele området er i dag fredet. Foto: Viggo Lind.

Vitsø på Ærø er stærkt at foretrække, hvis man nu ikke vil se Venedig i kø, for Vitsø i den vestlige del af Ærø er ikke overturistet, faktisk mødte jeg kun et enkelt menneske på min to timers lange tur rundt om den nu vådlagte Vitsø, som skulle ind under huden og give motivation til denne beskrivelse en sen februardag i 2019.

Vitsøs omtumlede historie

En historie, som rækker langt tilbage og som over flere århundreder helt har forandret Ærøs nordvestlige ende. Indtil det 18. århundrede en 2 km lang fjordarm, som efterhånden blev afsnøret af strandvoldsdannelser, så tøjlet og i det 20. århundrede effektivt afvandret og drænet til landbrugs-

jord, for så endelig at få det livgivende vand givet tilbage i det 21. århundredes begyndelse, nærmere betegnet i 2009.

Op til genskabelsen af søen blev alle kanaler og grøfter sløjfet, og der blev etableret en ny pumpestation med mindre kapacitet. Pumpen blev installeret for at sikre naboarealer, men også for ikke at oversvømme beskyttede planter på engene. Derved er der også sikret en fin balance mellem arealet af søen og af engene omkring søen.

I det gamle Fyns Amts tid påbegyndtes et lavbunds- og vådområdeprojekt i 2003, som så blev effektueret i årene derefter. Fra 2009 var området helt naturgenoprettet og en gældende fredning fra 1994 blev udvidet for at kunne gennemføre vådlægningen. Sammen med det nærliggende voldsted og Søbygaard er området underkastet den stærkeste naturbeskyttelse vi i Danmark kan præstere, nemlig fredning. Fredningen omfatter i alt 227 ha, heraf udgør Vitsø med omgivende enge knap halvdelen.

En mindesten er rejst på Vitsøs nordside: Tørlagt 1964. Foto: Niels Andersen

Naturgenoprettet i 2009

Naturgenoprettningen genskabte søen i 2009 som led i Vandmiljøplan II. Det skete for at tilbageholde kvælstof, så havet blev sparet for årlige 15 tons og dermed mindsket risiko for iltsvind. I alt er 112 ha tidligere fjordbund omfattet, heraf dækker vandfladen de 52 ha, mens 60 ha ligger hen som enge i mere eller mindre fugtig tilstand. I 2009 blev søen i Vitsø Nors midte og de blomstrende enge omkring genskabt af Aage V. Jensen Naturfond.

Nye ejerforhold sikrer gode betingelser

Det naturgenoprettede område blev overtaget af Aage V. Jensens Naturfonde. Fondenes mål⁴³ er at hjælpe med til at bevare, beskytte, udvikle og synliggøre naturværdierne. Fondene ønsker også at indsamle viden om naturen og formidle denne viden bredt, både til børn, unge og ældre. Den vigtigste vision er at give alle mulighed for at opleve en rig natur – i dag og langt ud i fremtiden. Den kombination skal give fuglerigdom. Det hedder desuden fra fonden, *”at man aktivt ønsker at tage del i moderniseringen af den danske naturforvaltning og medvirke til at styrke grundlaget for etablering af nye samarbejdskonstellationer – til gavn for naturens sag. Samtidig vil man inspirere både børn og voksne til at komme ud i naturen - og bidrage til viden om naturen”*.

Der er etableret en ca. 5 km lang tur rundt om søen på anlagte stier. Det giver den fugle- og naturinteresserede mange opløftende stunder. Stien er nemlig anlagt, så man kan gå hele vejen rundt om det tidligere Nor, uden at forstyrre. Langs nordsiden er det en regulær spadseresti der i store træk følger Øhavsstien, men langs sydsiden er det blot et trampet spor. Fra voldstedet ved Søbygaard har man en strålende udsigt over Vitsø. I det hele taget er natur og naturoplevelser i centrum her.

Udover at være kvælstoffilter, skal jeg da lige love for, at Vitsø med planlæggernes hjælp vil noget mere med området, som er et helstøbt projekt, hvor man næsten ikke sætter en fod forkert. Alle gode initiativer til gavn for plante- og dyreliv synes sat i værk. På den etablerede sti rundt om hele Vitsø er der indtænkt, at adgangen skal ske i vekslende afstand fra søbredden, så der opnås gode oversigtsforhold til fuglelivet i både med-og modlys, her er rejst et diskret fugletårn, så man kommer et par nyttige meter i vejret i forhold til at overskue vandfladen og de lave omgivelser.

Ærøs bedste fuglelokalitet

Det har været et mål at skabe Ærøs bedste fuglelokalitet. Et mål, som med de mange virkemidler er lykket. På den nu oversvømmede havbund er der blevet plads til tre småøer, disse forøger kystlinjen og virker tiltrækkende på kolonirugende kystfugle, som her finder fred og ro uden rævens indblanding i yngleforløbet. Her er de ferske enge hegnet ind, de afgræsses af kreaturer og suppleres af høslæt, så engene fremover kan bevare deres åbne karakter og udvikle sig til artsrige blomsterenge. Kombinationen af vand, engarealer og græssende kreaturer i tæt samspil er efterhånden en sjælden landskabstype, men huser samtidig også en sjælden rigdom af fugleliv. Engrugende vadefugle har generelt oplevet store bestandstilbagegange over de seneste 50 år, det gælder for Vibe, Rødben,

Sortstrubet Bynkefugl er en sjælden ynglefugl i Danmark med højst 375 par, langt de fleste i Jylland. I Vitsø genoprettede natur har den charmerende art gennem flere år haft et af sine 3-4 fynske tilholdssteder og fået unger på vingerne. Foto: Leif Bisschop-Larsen.

Dobbeltbekkasin og Klyde. I Vitsø kan de finde et fristed og være med til at stabilisere ikke blot de lokale bestande, men måske ligefrem også være fødekæde til et perspektiverende større billede.

Rørhøgen er fast ynglefugl, og vådlægningen er den direkte årsag til at Havørnen er indvandret til Ærø i de allersensede år. Ørneparret byggede rede i en lille skovbevoksning et par kilometer fra

Vitsø i 2018, og parret ynglede første gang i 2019, hvor de fik en unge på vingerne. Det var næppe sket uden Vitsø som spisekammer. Ørnene er faste gæster, og har jaget i området, siden vandet kom tilbage.

Der er et rigt fugleliv i Vitsø året rundt. Efter vandets tilbagekomst, er der konstateret tæt på 50 nye fuglearter i området. Udenfor yngletiden tiltrækker enge og vand mange svømmefugle, ikke blot i antal, men også i artsrigdom. Tusindtallige gåseflokke slår sig ned på for at søge føde på engene, og på søen ligger ofte store antal af Blishøns, diverse og blandede flokke af svømme- og dykænder, som sammen med lappedykkere, svaner og Skarver samlet set vidner om gode fourageringsforhold. I træktiden besøges området af mange rovfugle.

Der er der ikke kun tænkt på fugle, også padder har gennem tillæg til fredningen fået de bedste betingelser for at udvikle robuste bestande. 16 vandhuller på nordsiden af søen giver gode muligheder for bl.a. klokkefrø, strandtudse, grønbroget tudse og vandsalamander, og udlagte stendynger med jordbundskerner ved dammene sikrer dem perfekte overvintringsforhold.

Der er givet dispensation til 16 paddehuller især langs nordkysten, ved hvert skrab, er der placeret en overvintringsbunke af sten og jord til klokkefrø, grønbroget tudse, strandtudse og vandsalamander. Her ses også Bramgæs fra engen ved fugletårnet. Foto: Niels Andersen.

Adgangen

Der er en P-plads på Søby Landevej ved Søby Volde, herfra går Øhavsstien langs søens nordside, og fra en P-plads på Lebymarksvej ved Vorbjerg Skov fører et spor til trampestien langs søens sydside. Vitsø Mølle er også et naturligt udgangspunkt til en rundtur, som afhængigt af lyset kan foretages med eller mod uret.

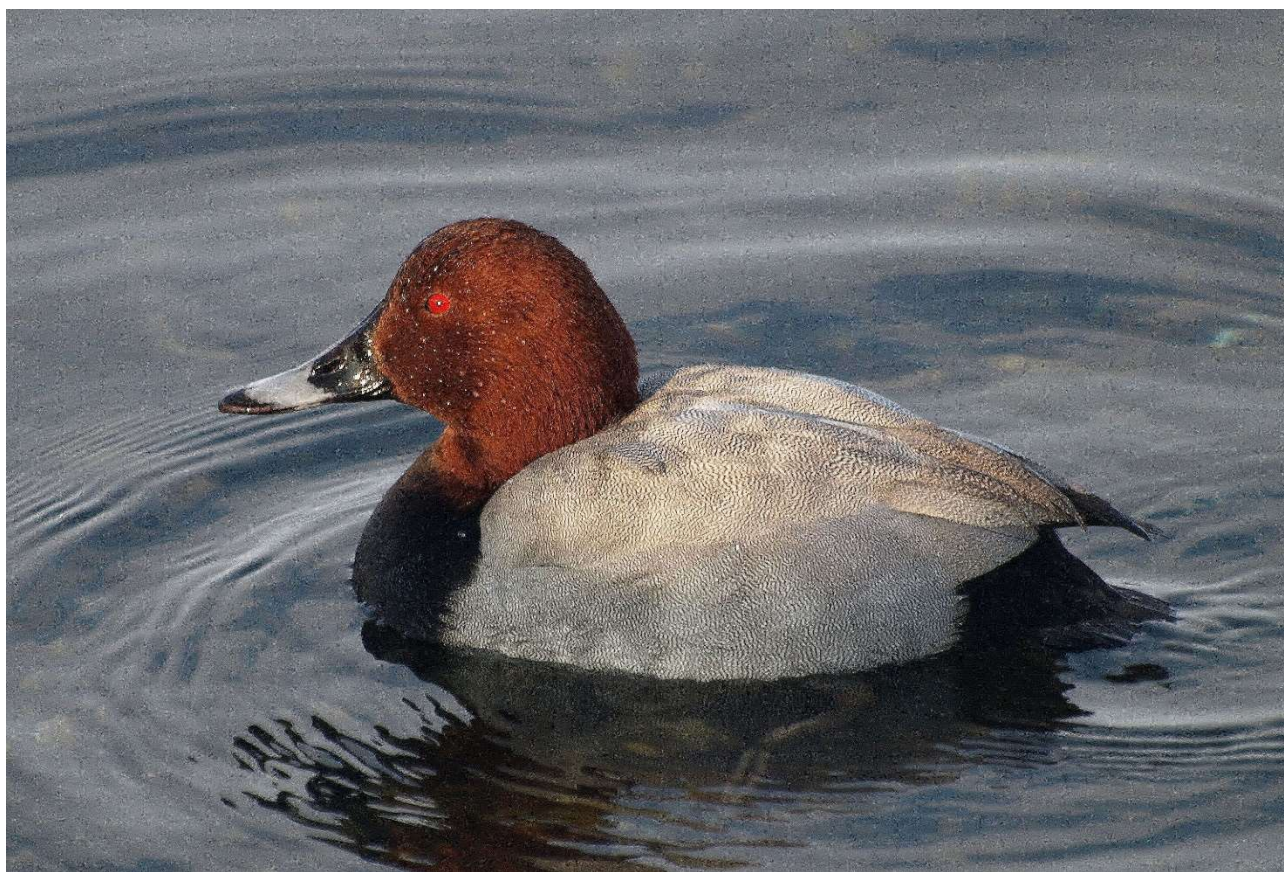
Et besøg ved Søbygaard Voldsted i nærheden anbefales.

Signaturfugl: Taffeland

Der yngler 15 arter af ænder i Danmark. De deles traditionelt op i svømmeænder, små dykænder, som om vinteren befinder sig i søer og beskyttede kystafsnit, og havdykænder, der uden for yngletiden forekommer på det åbne hav.

Der er tre af de små dykænder, der yngler i Danmark. Det er Troldand og Hvinand, der begge har været i stand til at fastholde eller ligefrem øge ynglebestanden over de seneste 30-40 år. Og så er det Taffelanden, der skiller sig ud ved at være i tilbagegang, ikke blot som langsigtet tendens, men også aktuelt. Den samlede ynglebestand blev i 2011 opgjort til 280 par.

Taffelanden er ny ynglefugl i Vitsø, hvor ynglebestanden består af ganske få par. Det er typisk Taffelandsk kun at være tilstede i et enkelt eller ganske få par, men er der kolonirugende Hættemåger kan Taffelanden på egnede steder selv optræde i småkolonier. På ynglepladsen gør den ikke meget væsen af sig.

Portræt af Taffelanden, her en han med kastanjebrunt hoved, mørkt bryst og gump, ellers vatret grå. Næb sort, gråt og sort. Det røde øje ses også tæt på. Foto: Poul Brugs Rasmussen.

I det jagtfrie Vitsø finder Taffelanden gode forhold. Den optræder også som hyppig trækgæst i vinterhalvåret, hvor der kan forekomme op til 500 fugle i Vitsø. Samlet set overvintrer den smukke and i et antal på omkring 10.000-15.000 fugle i de danske farvande og søer, især Maribosøerne kan huse store flokke. Generelt er tallene meget fluktuerende med store årlige udsving, og antallet af fugle om vinteren afhænger af vinterens strengthed, med færrest fugle i hårde vintre. Ved isdække af søerne trækker Taffelanden ud til lavvandede fjorde og havområder. Varer frosten ved, trækker de helt ud af landet. Da Taffelandens udbredelse er mere østlig, er vinterkvartererne især Middelhavet, Sortehavet og Det Kaspiske Hav.

Hovedparten af de danske ynglefugle forlader landet i september-oktober, hvorefter fugle fra bestande i Baltikum og længere mod øst ind i Rusland ankommer og overvintrer. Størrelsen af den samlede flywaybestand er senest opgjort til 250.000 fugle og vurderes som antydende at være faldende både på kort og lang sigt.

Taffelanden er formodentlig den danske dykand med det mest alsidige fødevalg. Den lever således både af vandplanter, insekter, krebsdyr og bløddyr, som den kan enten dykke efter eller snadre efter i vandoverfladen som en svømmeand.

Bestandsudvikling

Den seneste viden tyder på, at verdensbestanden af Taffeland er i tilbagegang, og Taffelanden er derfor blevet optaget på listen over sårbare arter på den globale rødliste. I Europa har bestanden været i tilbagegang over de sidste mere end 20 år. Der er ikke nogen entydig årsag til tilbagegangen. Den globale bestand er estimeret til at være på 1,9-2.2 millioner individer, og den samlede europæiske bestand er estimeret til at være på 300.000-570.000 individer.

Den danske ynglebestand har haft en årlig tilbagegang på 3,3 % i perioden 1989-2011. Antallet af overvintrende Taffelænder i Danmark har dog været stabilt siden slutfirserne. I 2010 blev antallet af overvintrende taffelænder opgjort til ca. 17.000 individer.

Øget opmærksomhed

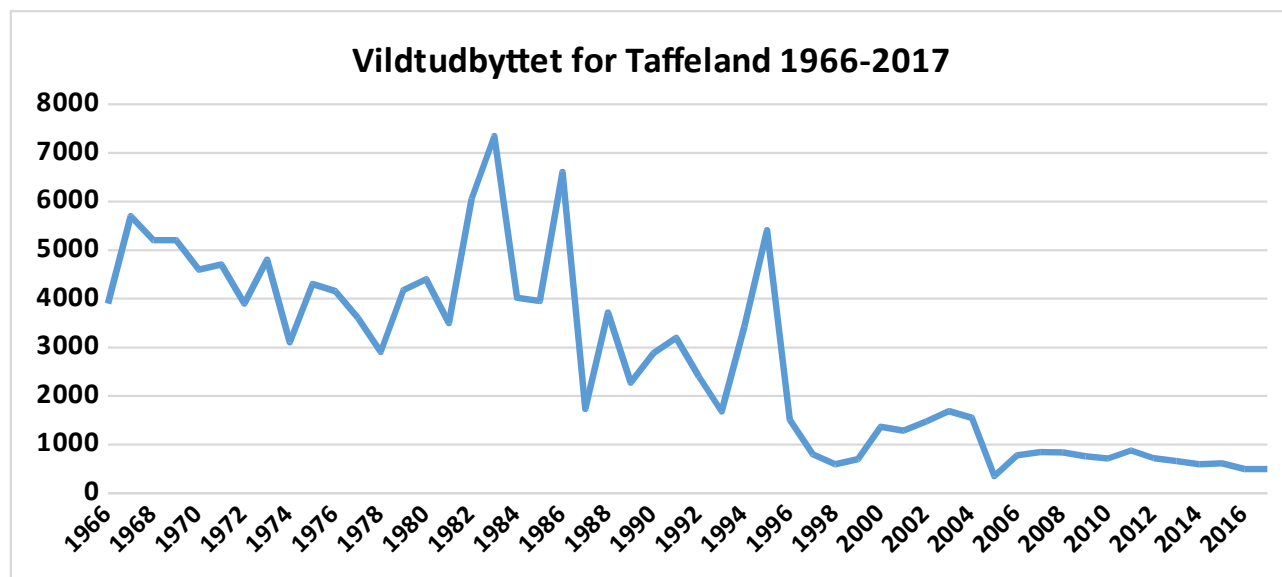
I Vitsø har Taffelanden fred. Her bliver ikke jaget. Og dermed bliver fuglene heller ikke forstyrret på vandfladen.

Det er sådan man oftest ser Taffelanden i vinterhalvåret. I blandet flok sammen med Troldand, Gråand og Blishøne. Foto: Poul Brugs Rasmussen.

Jeg nævnte under beskrivelsen af Taffelandens fødesøgningsadfærd, at som den dykand, den er, selvfølgelig dykker efter føde, men at den samtidig også snadrer som en svømmeand. Den forvirring har også gennem det sidste halve århundrede været at spore i artens jagttid. Indtil 1987 fulgte dens jagttid svømmeænderne med premieredato den 15. august og afslutning til nytår. Fra 1987 og blot 6 år frem var det tilladt at nedlægge Taffelænder i 5 måneder fra 1. oktober til og med 29. februar. Siden 1994 har jagttiden fulgt de øvrige små dykænder og været afkortet med en måned, så der i februar ikke længere kan skydes Taffelænder. Både indskrænkningerne i jagttiden, men så sandelig også de faldende bestande har medført et dramatisk fald i jagtudbyttet, som er faldet fra sluttressernes mere end 5.000 fugle til de seneste års niveau på under en tiendedel, nemlig under

500. Størstedelen af Taffelænderne nedlægges øst for Storebælt samt i Langeland og Ærø kommuner. I Vitsø finder den dog som nævnt fred.

Vildtudbyttet for Taffeland over de seneste 60 år. Der ses store udsving, men siden jagttidsrevisionen i 1994 har jagtudbyttet af Taffelænder stabiliseret sig på et lavt niveau.

Forvaltningsmæssige problemstillinger

I Europa er Taffelanden på den røde liste med betegnelsen VU, vulnerable eller sårbar. Også globalt er Taffelanden siden december 2015 oplistet til kategorien sårbar (VU) og anses dermed som truet på verdensplan. Vi har i øvrigt kun tre globalt truede fuglearter, der yngler (fåtaligt) her i landet (Taffeland, Nordisk Lappedykker og Turteldue). Og selvom der er konstateret en langsigtet tilbagegang i Danmark, er den fortsat nationalt betegnet som ikke truet, LC=Least Concern (netop ændret i Rødliste 2019 til sårbar(VU), se side 164). Denne mangel på bekymring slog også igennem i den seneste jagttidsrevision i 2018, hvor resultatet blev en videreførelse af jagttiden. Jægerne selv betegner jagten som bæredygtig, hvilket kan betvivles, når man beskyder en fuglebestand i tilbagegang og selvom et jagtudbytte på 500 fugle måske ikke vælter læsset, så er signalet forkert, når fagfolk råder til besindighed med ordene ”arten bør have øget opmærksomhed”.